

Дійсно, образна система роману В.Гюго “Собор Паризької богоматері” дуже насичена, барвиста і незвичайна. Серед основних принципів, за якими побудована образна система знаходиться і історичність, наближена до реальності, і символічність, і перебільшення, і контрастність, і протиставлення, які також є основою Софійного принципу. Саме ця розмаїтість хвилює і притягує читача, саме вона робить роман неперевершеним літописом історії і літератури французького народу.

Використана література:

1. Аверинцев С. К уяснению смысла надписи над конхой центральной апсиды Софии Киевской / Древнерусское искусство и художественная культура домонгольской Руси. – М., 1972. – С. 25-49.
2. Гюго В. Собор Парижской богоматери / Гюго В. Собрание сочинений: – В 15-ти т. – М., 1956. – Т. 2.
3. Гюго В. Предисловие к “Кромвелю” / Гюго В. Собрание сочинений: В 15-ти т. – М., 1956. – Т. 14.
4. Лосев А. Страсть к диалектике: Литературные размышления философа. – М., 1990.
5. Понятие судьбы в контексте разных культур. – М., 1994.
6. Рымарь Н.Т., Скобелев В.П. Теория автора и проблема художественной деятельности. – Воронеж, 1994.

Голубенко І.О.

ПАРЕМІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ПЛАСТ ФОЛЬКЛОРУ

Слово “*paremia*” походить від грецького “*притча*”, “*пословиця*”. Дехто з учених-фольклористів [1] вкладає в це поняття великий обшир: прислів'я, приказки, вітання, побажання, прокльони, порівняння, каламбури тощо. Тут, мовляли, відбито громадську діяльність людей, їх взаємини, стосунки з природою та ін. Та і названі вище речі, на нашу думку, тяжіють до інших груп (побажання, наприклад, до весільної обрядовості, до родинно-побутової пісні та ін.). Інші ж вчені [2], як М. Пазяк, виправдано дещо звуженіше трактують це поняття: під терміном “*паремії*” розуміються “*прислів'я*” та “*приказки*”. В такий спосіб поняття *паремії* входять і в наше розуміння. І насамперед зауважимо, що приказки й прислів'я відзначаються влучністю вислову, сконденсованістю думки. Основна їх риса – лаконізм, образність, прояв неабиякої мудрості народу, філософічність, тяжіння до логіки, мови, літератури.

М. Гоголь писав: “Струмись самородного джерела народної поезії пробивається в прислів'ях наших, де видно надзвичайну повноту народного розуму, який зумів зробити своїм знаряддям іронію, насмішку, дотепність, влучність живописного споглядання” [3].

Прислів'я й приказки І. Франко називав “коштовними перлами” [4].

Великого значення українським прислів'ям і приказкам надавав Олесь Гончар, говорячи, що “в слові, народній пісні, думі, прислів'ї, повнозерному народному

афоризмі”, зафіксований “багатовіковий досвід трудового люду, його творча снага, сила духу, біль і гнів, боротьба, страждання, мрія” [5].

Нерідко подибуємо в літературі “притча”, а з точку зору сьогодення це теж саме прислів'я. Усталені мініатюри укріпилися як своєрідні стверділі форми, образні кліше. Часто помітні в них риси доісторичної епохи, а тому є підстави відносити їх до найдавніших зразків народної творчості. Для прикладу можна взяти афоризм літописця: “И есть притча в Руси и до сего дне: погибота аки обре”. Тут слово “притча” в значенні сучасного “прислів'я”. Можна гадати, що давні афоризми нерідко пов'язані з людською душею, одухотворенням неживих предметів.

Поява нових паремій скоріше належить до різних періодів розвитку національної культури і відображення в них різних світоглядних позицій певної епохи. Та й процес творення паремій тривалий, тут, очевидно, лишив свій слід ще матріархат, це і язичницькі вірування: поява заклинань і замовлянь, це і духовне життя людини, це і удача і невдача в житті, це і процес виробництва, людські взаємини, їх доля і бездолля.

Кожна епоха залишала свій пласт паремій, фіксувалися в них певні історичні етапи: “Пусто як Мамай пройшов”. Дещо розкривають ці твердження записи в книзі М. Номиса [6].

Афоризми можуть з'являтися, хоч і не усталені, при різних ситуаціях: “Плюхнула в подушки, аж її підкинуло” (Марко Вовчок). Зміст прислів'їв і приказок невичерпний і багатий, це, як кажуть фольклористи, крилата енциклопедія, яка охоплює всі сфери життя. Чи ці жанри творилися так, як і великі фольклорні одиниці? Могли творитися, хоч фольклористи М. Лановець, З. Лановець з цього приводу мають і свою думку. Але в науці побутує і думка, що прислів'я і приказки – це “уламки” від інших жанрів: скажімо, замовляння, легенди, байки тощо. Та й словник української мови на цьому акцентує.

Частина дослідників не розмежовують прислів'я й приказки, відносячи їх до одного жанру. Але це не так, хоч вони і близькі між собою, та різниця є.

Приказка – неподільна фольклорна форма одночленної будови, на відміну від прислів'я, без висновку: “Дарованому коневі в зуби не дивляться”. “Правда очі коле”. “Собака на сіні”. “Наскочила коса на камінь”. З “Кобзаря”: “І нема тому почину, і краю немає”. “Сонце йде і за собою день веде”. “Страшно впасти у кайдани, умирать в неволі”. “Не вмирає душа наша, не вмирає воля”. “Мучусь, караюсь, але не каюсь”. Чи з інших джерел.

Прислів'я – це повне судження, це сталий вислів з висновком. Наприклад: “Яке коріння, таке й насіння”. Продовживши приказку (де це можливо), здобудемо прислів'я. “Собака на сіні: і сам не гам і другому не дам”. “Наскочила коса на камінь: коса не втне, камінь не подасться”. “Бачили очі, що купували: їжте же, хоч повилазьте”. “Шануй батька й неньку, то буде скрізь гладенько”. “Моя хата скраю – я нічого не знаю”. “Колос повний до землі гнеться, а порожній угору пнеться”. “За двома зайцями поженешся – жодного не спіймаєш”.

Прислів'я нерідко має симетричну будову, і воно ділиться на дві рівновеликі частини. “Чайка сіда на воді – чекай доброї погоди”. “Доки сонце зійде – роса очі виїсть”, “Дай серцю волку – заведе в неволю”. “Не бійся собаки – хазяїн на прив'язі”. “Не знаєш броду – не лізь у воду”. “Корову з'їв, а хвостом подавився”. “Не будь бараном – то вовк не з'їсть”. “Трім гримить – буде хліб родить”. “Два дощики в маю – повно буде врожаю”. “Баба з воза – коням легше”. “Береженого Бог береже, а козака шабля стереже”.

До прислів'їв і приказок наближені також порівняння: “Диво, як сито, а чудо, як решето”. “Похожий, як сова на яструба”, також каламбури: “Дайте пити, бо так хочу їсти, що й переночувати ніде”. “Трошки гречки, трошки проса, трошки взута, трошки боса”.

Разом узяті – прислів'я й приказки – це стійкі афористичні одиниці, що у стислій формі виражають думку про найрізноманітніші явища людського життя. Що ж до приведення до системи, то треба сказати, що за великою кількістю і розмаїттям тематики паремій, бо ж зміст їх повторюємо, невичерпний і охоплює всі сфери життєдіяльності українського народу, утруднюють їх класифікацію.

Була спроба класифікувати за алфавітним принципом, але це скоріше може бути придатним при укладанні словника. Матвію Номису дещо вдавався їх тематичний поділ.

У фольклористиці утвердилося кілька принципів класифікації. Фольклорист М. Пазяк їх нараховує декілька. Ось вони: а) алфавітний, що бере початок від найдавніших збірок; б) тематичний, застосований вперше М. Номисом у його книзі “Українські прислів'я, приказки і таке інше”. Збірники О. В. Марковича і других (Спб., 1864); в) опорно-гасловий, за яким упорядкована праця І. Франка “Галицько-руські народні приповідки” (Львів, 1901-1910); г) історико-тематичний, характерний для більшості збірників радянщини.

Хоч не так і часто, але збірки паремій іноді з'являлися і в друку в нас і за межами України. Деякі з них напрошуються на оприлюднення.

Українські народні прислів'я та приказки. Упоряд. В. Бобкова, Ф. Лавров, М. Ліждвой, Г. Сухобрус, Ф. Ткаченко. – К., 1955. Беларусь приказки і загадки / Склау Я. Рапанович. – Мінск, 1974. Сивеліс Т. *Ustene narodne poslovice, pitalice zagonetki.* – Zagreb, 1975. Соболев А. И. Народные пословицы и поговорки. – М., 1961 та інші.

Якщо торкатися Матвія Намиса, то він, наголошуємо, пробує працювати над збірником за тематичним принципом. Із багатьох прикладів збірника (а вони записані з уст народу 160 років тому) візьмемо деякі з них.

На Бога надійся, а сам не плошай.

За сучасним тлумаченням треба взяти до уваги таке його трактування: Богу молись, а до берега гребись. Без Бога ні до порога. Май Бога в серці, то йтиме той все в руку, а нічого з руки. Прикладайся до роботи повсякчас.

Дасть Бог день, дасть і пожиток.

Не втрачай надії, водночас не байдужій. Вільно розпоряджайся сьогодні всім, що маєш, але не упускай думку, що настане й завтра. Не забувай про вічність Бога і його щедроту.

З Богом нічого жартувати.

Якщо прийшов у святницю (церкву) то й тримайся святині. Якщо став перед образами, то не забувай, чого з'явився перед іконами. Бог дотримається правди, і тільки правди, в народі кажуть, що “правда і в морі не потоне”. У Шевченка: “... та не дурить Бога”. Обіцяне сумлінно виконуй або не обіцяй. Також у Т. Шевченка: “ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою”.

Так тихо, хоч мак сій.

Як будеш сіяти мак так, як і інші культури, та ще і в несприятливу погоду, не матимеш бажаного врожаю. Мак, зважаючи на мініатюри, величину зерняток, сіють тільки в тиху безвітряну погоду і в добре оброблену ріллю.

Мороз не велик, та стояти не велить.

Людина може врятувати себе від лютого морозу насамперед рухом, швидкою ходою, рухлива людина не відморозить собі рук, чи ніг, чи носа.

До булави треба голови

Не кожному дано керувати державою чи військом. І тут народ відшліфував ряд виразів. Мудра голова та дурному попалась. Уродись, кажуть, та й удайся. Не все просто, як здається. Борода велика, а розуму мало.

Від москаля поли вріж та тікай.

У народі: “від москаля добра не чекай”. Пошкрябай москаля – матимеш татарина. У Шевченка: “Кохайтесь, чорнобриві, та не з москалями, бо москалі чужі люди, роблять лихо з вами”.

Як маєш кланятися лаптю, то поклонись чоботу.

Не будь дріб'язковим, мілким, знай собі ціну. Не принижуй своєї гідності. Гідно неси в маси рідну українську мову й культуру. Будь вірним українським традиціям і всіляко відстоюй їх.

Та серед афоризмів, як правило, першість належить патріотичним речам, засудженню зради, славлення сміливості, близькості і єднання родини, рідні. “В ком нет любви к стране родной, те сердцем нищие калеки” (Т. Шевченко, Никита Гайдай) “Сміливого куля не бере”. “За рідний край не важко й померти”. “Хто зневажає рідний край, той немоцний каліка”. “Отечество на язиці, а в серці облуда”. У Т. Шевченка: “Отечество так любить, так за ним бідкує”. “Усякий кулик до свого озера звик”. “Свої люди не татари, не дадуть згинуті”. У М. Номиса (під № 9440): Дорожи ріднею: “свій хоч не заплаче, то скривиться”. “Не так тії сто братів, як сто друзів”.

Перший пласт прислів'їв утворився на основі існуючих жанрів, а далі виникали нові судження, висновки, що пов'язувалося з уже відомими прислів'ями.

Багато породила прислів'їв і приказок Біблія, яка стала джерелом для потрібних і влучних висловів: “Чим наповнене серце, те говорять уста”. “Не судіть, щоб і вас не

судили”. “Нема нічого захованого, щоб не стало явним”. “Що посієш, те й пожнеш”. “Хто візьме меча, від меча й загине”. “У здоровому тілі здоровий дух”.

У зв'язку з появою писемної літератури поширювався зв'язок її з народною творчістю, використання паремій. Наповнені афоризмами твори І. Котляревського, Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького та ін. А в античному світі Гомер, Езоп, Евріпід, Вергілій, Горацій, Сенека. Та й письменницькі афоризми пішли в народ: “Всякому городу нрав і права” (Г. Сковорода). “Не даруй золотом, та не бий молотом” (О. Кониський). “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” (Панас Мирний). У М. Кропивницького: “Пошились у дурні”, “Доки сонце зійде, – роса очі виїсть”, “Дай серцю волю – заведе в неволю”. У М. Старицького “За двома зайцями”.

Вище викладене – це започаткована думка по подальше вивчення народних паремій. Тим більше, що за радянщини окремо паремії не досліджувалися, а заторкалися вони здебільшого у загальних питаннях фольклору.

Використана література:

1. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. – К., 2001.
2. Пазяк М. Українські прислів'я та приказки. – К., 1984.
3. Гоголь Н.В. О літературе: Избр. ст. и письма. – М., 1952, – С. 206-207.
4. Франко І. Галицько-руські народні приповідки. – Львів, 1904, – ч. 1, – С. 6. – (Етногр. зб.: Т. 16).
5. Гончар О.Т. Письменницькі роздуми. – К., 1980, – С. 207.
6. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники О.В. Марковича і других. (Спб., 1864).

Кобелецька О.І.

ІСТОРИЧНІ ПОЕМИ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО (ДО ПИТАННЯ ЖАНРОВОЇ ЦІЛІСНОСТІ)

*Не сміхун він, а козак-невмірака,
невгнутий лицар українського слова.*

Богдан Лепкий

Ім'я Степана Руданського не було внесено до “чорних списків” в літературознавстві радянської доби. Проте аналіз його творчості протягом десятиліть подавався лише під вигідним радянологічній ідеології кутом зору – вибірково, “підлаковано”, невідгидні тексти замовчувалися, “випадали” із доробку автора або ж побіжно згадувалися як невдалі поетичні спроби тощо.

Наприкінці ХХ ст. у процесі якісно нового осмислення вітчизняної літературної спадщини було підняте і питання про фальсифікацію творчості С. Руданського [1]. У невеликому огляді розглядалося також питання про нову оцінку низки творів поета на історичну тему, їх вартісність та значимість. Йшлося про 6 поем, що їх автор сам називав “співами”: “Мазепа”, “Іван Скоропада”, “Павло Полуботок”, “Вельямін”, “Павло Апостол”, “Мініх”.